

Megjegyzések Ferenczy Károly „Életforma — lakáskérdés” című cikkéhez

Ferenczy Károly „Életforma — lakáskérdés” című írása számomra igen izgalmas olvasmányt jelentett.

Nem ismerhetem szélesebb rétegek reagálását a felvetett kérdésekre, csak azt a néhány észrevételt, melyet jelen folyóirat mostani és legutóbbi száma közölt, mégis úgy vélem, „hívők” és „ellenállók” egyaránt szép számmal akadnak majd. Éppen ezért — vállalva a megítéltetést — magamat legtöbb kérdésben hívőnek vallva, szeretném egyik-másik kérdést tovább bogozgatni.

Mint ismeretes, az építészet — lévén szellemi-technikai produktum — alkalmas arra, hogy a társadalom anyagi-szellemi mozgását követve, saját korát a legszélesebben tükrözze. Ezen kívül előállításának minden más művészi termékkel szemben összehasonlíthatatlanul magasabb költségek és lassú megtérülése általában kizárja, hogy egyéni hóbortok terrénumává váljék. — Ferenczy cikkének alapvető erénye, hogy a szocialista-kommunista társadalom lakásproblémájának megoldását veti fel. Olyan kérdést, melynek a legszélesebb összefüggésekben való tárgyalására ezideig még alig vállalkoztak.

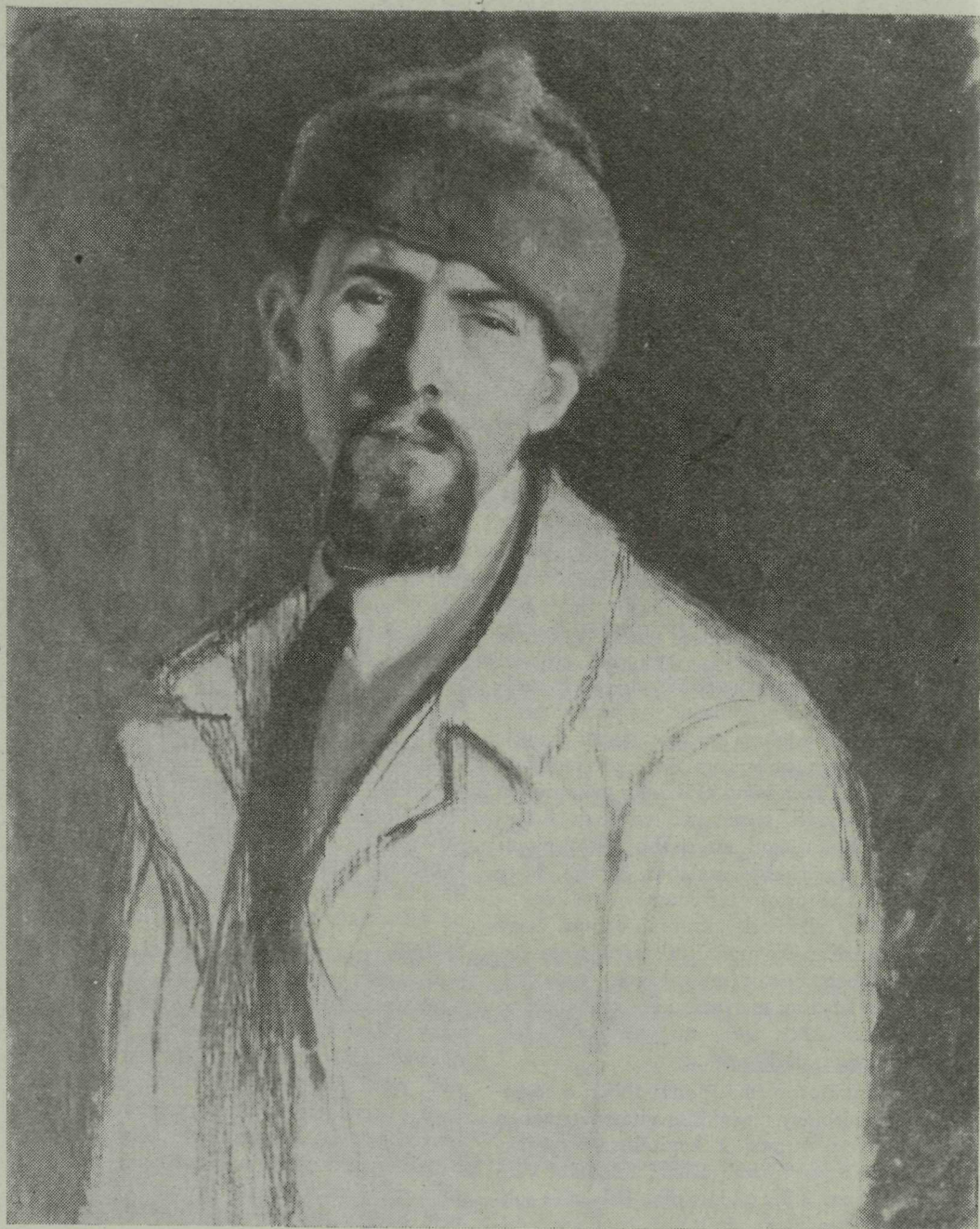
A lakásprobléma, pontosabban a tömeges lakáshiány megoldása világméretekben jelentkező és még a kapitalista országokban is egyre inkább állami feladattá váló probléma. A megoldást több helyen és sokféleképpen megkísérelték már. Ezek a kísérletek azonban egyrészt nem a szocialista-kommunista társadalom talaján álltak, másrészt Ferenczyvel ellentétben a hagyományos lakásfogalomnak és építőtechnikának csak reformját és nem új tartalmú

megfogalmazását jelentették. Ferenczy elképzelései csak és kizárólag a mi társadalmunk termékeként valósulhatnak meg. Elképzeléseinek ugyanis egyes vonásai nem új keletűek, egészében véve, mégis szinte forradalmi, amit kigondol.

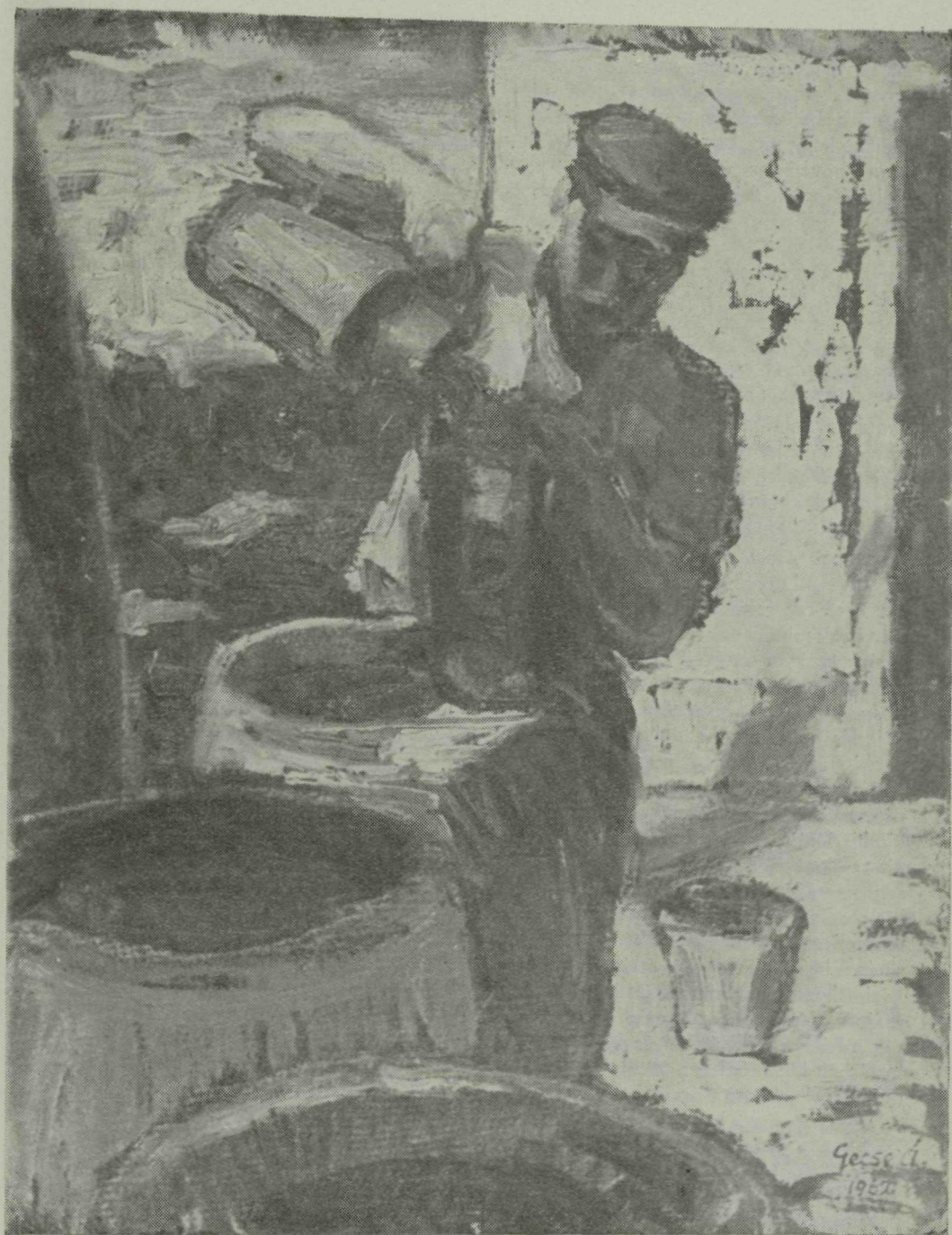
Úgy gondolom, az újat kívánókról azt feltételezni, hogy elvetnek mindent, amit korábbi társadalmak produkáltak, kissé merész állítás. Ugyanakkor a csak egyenletes, az előzőkkel mindenben kontinuitásban lévő fejlődést kívánni badarság. A társadalom anyagi-műszaki fejlettsége egyre inkább sürgetően követeli minőségi, ugrás-szerű változás végrehajtását a lakástermelésben is. Szinte nevetségesen hat, hogy tüzeléstechnikánk jelen állapotában pl. Budapest levegőszennyezettsége szinte katasztrófális méreteket ölt, és mindezt nem kisebb árat fizetünk, mint azt, hogy a vegyipari felhasználás területén hasonlíthatatlanul magasabb értéket képviselő barna szeneinket rossz hatásfokú kályhákban égetjük el.

Ismertek olyan vegyületek, melyek a napfény intenzitásától függően sötétebb, vagy világosabb színt vesznek fel, tehát automatikus fényrekeszt képesek kialakítani, ezzel szemben még mindig a hagyományos elv szerint valamilyen redőny-rollo fényrekesztést alkalmaznak. Közismertek a szilikon víztaszító tulajdonságai, de építőipari felhasználására szinte egyáltalán nem került sor, mert egyelőre annak előállítására csak kutatóintézeti méretekben és hihetetlenül magas áron történik.

Ismert az alumínium teherbíró (tehát szerkezeti) és kopásálló (tehát burkoló) képessége, felhasználása azonban a lakás-

Gecse Árpád: Önarckép (a gyűjteményes kiállítás anyagából)

Gecse Árpád: Szőlőmunkás (a gyűjteményes kiállítás anyagából)

építésben alig vagy egyáltalán nem jelentkezik. Ismertek igen hatásos szigetelőanyagok stb., és mindezek mellett építőiparunk fejlődésének csúcát hiszi. Elérni abban, hogy az „egy tégláról” „egy szobára” növeli az építőelemek nagyságát. Valójában ez a fajta fejlődés nem vezet sehová. Lehet ez a megoldás viszonylag olcsó, gyorsabb, de teljességgel alkalmatlan a lakáskérdés kommunizmusbeli megoldására: mindenkinek szükségletei szerint. Az építészeknek (és a lakáspolitikai irányítóknak nem kevésbé) komolyan meg kell fontolni a fejlődések másik irányát: közlekedési eszközökhöz és gépekhez, minden korszerű ipari produktumhoz hasonlóan, a modern tudományos technika legfejlettebb anyagait és módszereit felhasználva kialakítható lakás lehetőségét.

A másik kérdés, amit vizsgálat tárgyává kell tenni, a cikk által javasolt KOM-KOLL rendszere. Gondolom, sokan ellenzik Ferenczy feltevéseit, pedig ma is részesei sok mindennek, ami már ennek megvalósulása. Az emberi társadalom fejlődésére a társadalmi munka megosztás szakadatlan és egyre szélesebb körre gyűrűző fejlődés a jellemző. Úgy gondolom mindenki előtt ismert, hogy a szocializmus felépítésének fontos része a jól koordinált nemzetközi méretű munkamegosztás. De kisebb léptékben is, tíz-húsz év távlatára visszatekintve, igen sok, korábban tipikusan egyedi-háztartási feladatot találunk, melyet a társadalom átvett és nagyüzemesített. Csak példaként: kenyérsütés, befőzés, üzemi étkeztetés, napköztiotthonok, patyolat, TEMPÓ KSZ, stb. (Sajnos ennek ellenére még mindig igen sok a házi tennivaló. Még a korszerű háztartásban is temérdek a felesleges, a társadalomra hárítható feladat.)

Azt is mondhatja bárki – mert igaz –, hogy ezek az intézmények mai formájukban alig-alig, vagy egyáltalán nem képesek pótolni a régi hagyományos megoldásokat. Mindez azonban nem bizonyítja, hogy ezek „műmegoldások”, és csak szükségszerű rosszak. Véleményem szerint nem a társadalmiasítás, a nagyüzemesítés ténye, hanem a benne résztvevő emberek hanyagsága,

nemtörődömsége, hozzá nem értése eredményezi ezek nem kielégítő voltát.

A nőt látszólag felszabadítottuk, dolgozónővé tettük, és valójában ezzel csak tovább nyomorítottuk, mert nem gondoskodunk kellően eddigi munkájának – nem is kevés munkájának – felszámolásáról, csökkentéséről. Ha kissé komolyabban kívánunk gondoskodni a valóságos női emancipációjáról, akkor biztosítanunk kell a nő számára is, hogy napi munkaidején túl ne várjon rá a második műszak ezernyi problémája. Tudom, van egy másik sokat emlegetett megoldás is: a családon belüli munkamegosztás. Úgy gondolom azonban, hogy a mosogató férj (de a feleség is) a kommunista társadalomba nagyfokú naitivitással és nehezen illeszthető be, annál inkább az étkeztetés társadalmiasítása, nagyüzemesítése.

Egyesek a filozófia síkjáról kívánják Ferenczy állításainak tarthatatlanságát, tudománytalanságát bizonyítani. Ezek az ellenvetések a városról, a családról és a generáció közötti ellentétről alkotott elképzeléseit tagadják. Nem vitatom, hogy Ferenczy állításai e tekintetben néhol felesleges és a téma által meg nem kívánt megállapításokat tartalmaznak. Azonban az ellenvélemények jórésze az eleve ellenállás szemszögéből kiindulva jutnak el, mert csak így juthatnak el arra a megállapításra, miszerint minden egyéb állítása, de legalább is azok jórésze tarthatatlan.

Amit Ferenczy a város megszűnéséről elmond, valóban vitatható. Hiszen a város egyenlő KOM-KOLL (vagy KOM-KOLL-ok) funkcionálisan nem jelenti a város megszűnését, de már a legújabb telepítések is felborítják a városról alkotott formai elképzeléseket. Ha pedig a forma nagyfokú, döntő megváltozásával számolhatunk, nem valószínűsíthető, hogy a város tartalmilag azonos maradjon. Már csak azért sem képzelhető mindez el, mert az emberiség történetében elsősorban épül fejlett, hatalmas mennyiségű anyagi javakkal rendelkező, a magántulajdontól mentes társadalom. Az új társadalom miután alapjaiban különbözik minden régitől, nem elégedhet meg bizonyos formai, esetleg tar-

talmi reparációkkal, hanem szükségszerűen minőségileg új várostartalmat kényszerül kialakítani. Természetesen ettől a város még város marad abban a vonatkozásban, hogy az együttlévő emberek igényeinek magasfokú kielégítésére képes. (Sőt mi több, városabb lesz a városnál.)

Úgy gondolom világos tehát, hogy kérdésfelvetések megvizsgálása és tisztázása elől nem térhetünk ki, sőt a lakáskérdésen túlmenően ki kellene azt terjeszteni a vele szorosan összefüggő városépítés kérdéseire is.

Miért most? Hiszen a szocialista termelés gazdasági alapjai pl. a Szovjetunióban már régóta adottak, és nálunk is jónéhány éve folyik már tervgazdálkodás. Mindez igaz, mégis azt kell mondani, hogy két okból is most érett meg az idő a kérdés felvetésére. Először azért, mert sem anyagi lehetőségünk, sem korábbi dogmatikus társadalmi szemléletünk nem tették lehetővé, hogy a lakásprobléma megoldását alapvetőnek tekintsük, valamint a fentiekből következően a cél és eszköz összemosódása, felcserélése, a túlzásba vitt puritanizmus is ebben az irányban hatott. Másodszor, mint azt az MSZMP VIII. kongresszusa megállapította, leraktuk a szocializmus alapjait, közvetlen feladatunkká lett a szocializmus teljes felépítése. A megvalósult szocializmusban pedig paradoxul hangzana: szocializmus és szükségglakás, szocializmus és társbérlet stb. Így minden építész, akinek szívügye a szocializmus, lázasan kell, hogy keresse a lakáskérdés gazdaságos, ésszerű és előremutató megoldásának lehetőségét. Röviden összegezve társadalmi szükségességből fakad a téma felvetése.

Kérdés ezután az, hogy megoldható-e ez a még sok ismeretlent tartalmazó egyetlen a kommunizmusra nézve. Úgy gondolom, a részletek tekintetében még nem. Bármennyire belátható történelmi távlat is a kommunizmus megvalósulása, gyakorlati rendszerét, a javak elosztási módzatait, a társadalom szolgáltatásainak várható mértékét és rendjét stb. ma még a tervezési program mélységéig megadni nem lehet. A fejlődés irányát, tendenciáját, a terme-

lés és elosztás alapvető sajátosságait, valamint a kommunista társadalom emberének legfőbb személyiség jegyeit már régen ismerjük. Van tehát alapunk az elvi kérdések tisztázásához, az átmeneti és fejlesztendő lakástípus megalkotásához.

A másik alapvető ellenvetés talán így hangzik: Ferenczy elképzelései nagyon emlékeztetnek a falankszterre, a „Szép új világ”-ra. Emlékeztetnek elképzelései a társadalmunk ellen oly sokszor emlegetett és sokak által szajkózott vádra, a csajkarendszerre.

Ezekre a gondolatokra már válaszoltam így: a patyolatot, a bölcsődét, az üzemi konyhát, de még a boy-szolgálatot is nehezen szoktuk meg, és ma már mindezek életünk természetes velejárói. Elintézhetem ezt a kérdést úgy is, hogy ami új és szokatlan, nem biztos, hogy egyben rossz, hogy megszoktuk a fogalmak egy meghatározott rendszerét és nehezünkre esik azokat új tartalmukban viszontlátni, stb.

Úgy gondolom azonban, hogy éppen a cikk legfontosabb, legjelentősebb megállapítását becsülnénk le az ilyen válaszokkal. A szerző ugyanis kísérletet tesz a megválasztotta területen – a lakáskérdés megoldásában – a felépülő kommunizmus egy fontos társadalmi kérdésének anyagi megfogalmazására: az egyéniség és kollektívitás viszonyának rendezésére. (És véleményem szerint nem kis sikerrel!) Hogy valóban a KOM-KOLL lesz-e a kialakuló lakásforma, vagy mennyiben más, ezt ma még eldönteni igen nehéz lenne. Egy azonban biztos: a majdani lakás a megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok mellett híven tükrözni fogja, kell, hogy tükrözze a kommunista-individualista ember sajátosan kétsíkú igényeit is. Úgy gondolom nem nehéz belátni – bármily paradoxul hangzik is –, hogy a kollektív társadalom csak igen határozott individuumokból épülhet fel. Csak határozott egyéniségek, önállóan gondolkodó és cselekvő egyedek képesek felépíteni a kommunista társadalmat. Nem a székláb faragásra ítélt michel-angelók ezek, nem kolompszóra bégető nyáj, és nem is a „huxley”-i emberek. Az a társadalom, amely a törvények ismeretén,

a következmények előrelátásán alakuló szabadságot teremti, mentes kell legyen minden dogmatizmustól, társadalmi és családi méretekben egyaránt.

Az a tény, hogy a házasságok legnagyobb része nem bomlik fel, a házastársak „abszolút harmóniáját”, az egymást soha nem bántó, galambként turbékoló ideális keresztény családot idézi emlékezetünkbe, és jótékonyan takarja el, hogy ez a harmónia a házasságok igen nagy százalékában nem létezik és nem is létezett soha. Eltakarja, hogy a legjobb házasságban is, éppen a szűkös lakásviszonyok kapcsán (amelyek minden társadalomra tömegesen voltak jellemzőek), megoldhatatlan surlódási felületek keletkeznek, melyek, ha van is akarat a viharok eloszlatására, igen nagy pszichikai terheléseket okoznak. Az összefüggés, az alkalmi elkülönülés lehetetlensége, az alkalmazkodás feszültségének permanenciája az individuum kibontakozásának egyik gátja.

Nem feladatom – mint építésznek –, hogy a család megmaradásának, vagy felbomlásának lehetőségét és szükségességét vizsgáljam, mindaz azonban, amit Ferenczy kifejt, nem is teszi szükségessé a kérdés illetően felvetését, mégha ő maga ezt meg is teszi. A KOM-KOLL vázolt rendszere egyáltalán nem teszi szükségessé a család felbomlását, nem tagadja a család létét.

A Ferenczy által javasolt gyermeknevelési rendszer kérdésében újra csak az új, egyelőre szokatlan problémájánál tartunk. Sok érzelmi tényezőt csak egy meghatározott, hagyományos formában hiszünk érvényesülni. Csak néhányat említenék: szülői

szerepet, amely mindig a lázrózsás arcú csöppséget dédelgető anya, a magától a falatot is gyermeke számára megvonó szülő, és hasonló, az elmúlt társadalmak nyomorúságát példázó álromantikus képzetekben jelentkezik. Nem a szülői szeretet tényét és mértékét szeretném tagadni vagy kisebbiteni, az azonban minden szülő előtt már ma is egyre világosabb, hogy a kevesebb „lázrózsa”, gyermekeink jól tápláltsága, az óvodás gyermek nagyobb fogékonysága, a napközi otthoni szolgáltatás, bármily kismértékben is, de a társadalom növekvő közreműködésére utal a gyermeknevelésben. (Természetesen a kevés és sokszor képzetlen nevelőkkel bíró, rossz elhelyezésű és felszereltségű gyermekintézmények nem is hasonlíthatók a KOM-KOLL hasonló szervezeteihez.)

Végezetül egy kérdés, melyre nem kívánok válaszolni. Több mint fél esztendeje, hogy Ferenczy cikke a Valóságban napvilágot látott. Minden bizonnyal az ország legkülönbözőbb pontjain elgondolkoztak rajta az emberek. Talán sokan azt a furdalóságot is vették maguknak, hogy leírják véleményüket. Mégis sajtónk e fél év alatt mély hallgatással felelt csak a probléma felvetésére. Kérdésem így hangzanék: a hallgatás oka abban van-e, hogy Ferenczy írása bagatel, figyelemre nem méltó kérdéseket vet fel, vagy abban, hogy még mindig kényes kérdésnek tekintjük egyes kérdések felvetését?

A választ örömmel látnám, bárkitől származzon is.

Barna Gábor

A család védelmében

Igen nagy érdeklődéssel olvastam Ferenczy Károly Életforma – lakáskérdés című tanulmányát. Annál is inkább érdekelt a kérdés, mert tudtommal senki sem foglalkozott ilyen jellegű probléma felvetéssel tudományos folyóiratainkban. Teljesen igaz van a szerzőnek abban, hogy már most gondolkoznunk kell azon, milyen is legyen a kommunizmus emberének otthona.

Mint pedagógus és újságíró nem tudok a vitacikk (remélem, hogy az) építészeti szak-részéhez, vagy városrendezési problémáihoz hozzászólni, csak egy részre szeretnék reflektálni, nevezetesen arra, amit Ferenczy elmondott a család kommunizmusbeli jövőjével kapcsolatban, és amivel – sok általam megkérdezettel együtt – több megállapításában nem tudok egyetérteni.

Aldous Huxley „Szép új világ” című

könyvében a modern gépesített társadalomnak egy ad absurdum fokozott képét adja. Itt csak egyének, „egyedek” élnek, a házasság intézménye ismeretlen, a gyerekeket lombikban állítják elő, miután feltalálták az úgynevezett Malthus-gyakorlatokat, azaz a tökéletes fogamzásgátlást. – Mindenki bezárkózik a nagy kollektíván belül a saját inviduumba, a gyermekeket pedig közösen nevelik. Az anya, apa fogalma megszűnt, kimondásuk szégyenteljes és a család életformája rezervátumokba zárva tengeti magát. Minden a végletekig technicizált, a gyermekeket hanglemezes úton tanítják az adott társadalom erkölcsi normáira és így tovább.

A tanulmány megint felkeltette bennem ezt az ifjúkori irodalmi emléket. A szerző szerint „a szolid, patriarchális képzet, amely bennünk a család szó hallatára felidéződik, megszűnőben van. A család, a házasság és az emberi kapcsolatok összes hagyományos polgári formája megszűnőben van”. (78. old.)

Egy másik helyen: „A gyermekek csecsmőkoruktól az általános oktatásuk befejezéséig a KOM-KOLL bentlakásos otthonaiban, a szülőkkel egy fedél alatt, mégis külön, a számukra berendezett világban élnek”.

Érdeemes e két megállapítással család-történeti, pszichológiai és pedagógiai szempontból is foglalkozni.

Engels „A család, a magántulajdon és az állam eredete” című művében részletesen leírja, hogyan fejlődött a hordaházasság, a teljes promiszkuitás állapotából, az őskommunizmusnak megfelelő formáktól a csoportházasságon, a matriarchátuson keresztül az egy emberpár tartós, gyermekket felnevelő kapcsolatáig a család intézménye. Nem véletlenül alakult ki a társadalom fejlődésével a minél szűkebb körre szabott szexuális kapcsolatok rendszerében a monogámia és a monogám családon belüli gyermeknevelés intézménye. A társadalom fennállásának a család továbbra is lényeges alkotóeleme marad, mert a társadalomnak ez a legcélyszerűbb, a személyi kapcsolatok által legszilárdabbá vált képződménye, amelyet semmiféle kollektívumba ková-

csolt inviduumok szövetsége nem pótol. (Ami egyébként véleményem szerint fából vaskarika.)

A szocialista és a kommunista társadalom felépítése a szemünk láttára történik meg és a család – a szerzővel ellentétben – nem lazul fel valamiféle oldott formává. A belső tartalma változik ugyan, de a burok az marad. Igaz, hogy a házastársak és gyermekeik keveset lehetnek együtt, de ahol normális, kiegyensúlyozott élet folyik, mégis ezek a rövid együttlétek jelentik a motort, a hajtóerőt a rendkívül fárasztó, meggyorsult, mondhatnánk hajszás életütemben. Nem, a házasság intézménye nem avult el, ellenben elavultak és célszerűtlennek bizonyultak a rossz házasságok, a ténylegesen polgári konvencióra felépült hazug, tartalmatlan kapcsolatok és szerencsétlennek az ebből származott gyermekek, akik egész életükön át ennek a hazugságnak a terhét nyögik. Elavultak és fölöslegessé váltak azok a családi kapcsolatok, amelyek az alkoholista szülőktől fogant terhelt gyermekek születését és nevelését célozzák, tehát a lumpenelemek kapcsolata.

A házasságnak, a kölcsönös megértésen, egymást segítő elven alapuló szublimált szexuális kapcsolatnak, amely ha jól vezeték be, szilárd kapcsolat, van és minden időben lesz létjogosultsága. A kommunizmus etikájától alapvetően idegen az oldott, meghatározatlan, alakatlan kapcsolatok rendszere, amely a társadalomnak nem lehet bázisa.

Ha pedig ez így van, akkor a gyermekek felnevelése ennek az új szilárd kapcsolatnak alapján fog történni. Nem vonom kétségbe a szerzőnek ama megállapítását, hogy a szexuális kapcsolatoknak ma már nem célja gyermekek tömeges nemzése. Az emberi faj fennmaradása azonban megkövetel bizonyos számú gyermeket, akik továbbviszik a társadalmat. Természetesen a kommunizmusban már fejlett családtervezés alapján családokként általában két, maximum három gyermek világra hozását és felnevelését irányozzák elő az emberek. Ritka lesz a gyermektelen család, de éppúgy eltűnik a négy-nyolc, sőt tíz gyermekes családok rendszere. Az aszszonyt nem aljasítják egyszerű két- és szülő-

géppé, és az a hibás szemlélet sem uralkodik majd, amely kitüntetéssel, pénzjutalommal törekszik a gyermek-többtermelést elősegíteni, nem törődve a nagycsaládok anyagi, etikai, pedagógiai csődjével. Ezzel helyreáll a család egyensúlya s ugyanakkor megszűnik az a pedagógiai nyomor, amely a sokgyermekes családokat sújtja ma.

A fentiekből adódik, hogy nem hiszek az individuumok és a tömegnevelt gyermekek Huxley-i utópiájában. Ezzel pedig a KOM-KOLL koncepciója legalábbis változást kell szenvedjen.

A pszichológiai probléma a gyermek lelkivilágának alapos ismeretéből adódik.

A gyermekvárosok, az átmeneti gyermekotthonok nyárra kiürülnek, a gyermekek saját-, vagy ha árvák, nevelőszülők gondozásába kerülnek. Lelkivilágukra rendkívül jó hatással van egy-egy családi otthon, amely barátságos légkörével, a gyermek pszichikumának messzemenő figyelembe vételével olyasmit ad számukra, amit egy – bármilyen jó pedagógus által vezetett – intézmény sem képes: a társadalom legkisebb, de legszilárdabb sejtjéhez való tartozás érzését. Ha Ferenczynek igaza lenne, direkt meg kellene tiltani, hogy a kollektívában nevelt gyermekek egyedi hatásoknak legyenek kitéve.

Jómagam is voltam egy ideig gyakorló pedagógus. Tapasztalatom szerint azok a gyermekek érték el a legnagyobb sikereket, akik otthon kiegyensúlyozott családi nevelésben részesültek. A bármi okból intézetben neveltek sokkal nehezebben kezelhetők, érzékenyebbek voltak.

Távol áll tőlem annak a kétségbe vonása, hogy a közösségi nevelés sokat nyújt és pótolhatatlan. Elegendő, ha az első osz-

tályos nevelők tapasztalataira utalok, akik az óvodában járt és csak a családban nevelt gyermekek közti különbségről számolnak be az óvodások javára. Ez közismert tény. Az igazság az, hogy a közösségi és egyedi nevelésnek harmonikusan ki kell egészítenie egymást, ez eredményezi a legkiegyensúlyozottabb gyermekanyagot. Nem kételkedem benne, hogy ez így lesz a kommunizmusban is.

Befejezésül még egy érvt szeretnék felsorakoztatni az eddigiek mellé. A kommunizmusban a munkaidő általában négy óra lesz, vagy még annál is kevesebb. Eltűnik a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbség, minden foglalkozás magasan kvalifikált embert kíván. S a kommunizmus életformája magasabbrendű erkölcsiséget. Érzésem szerint ennek a kornak az embere képes lesz gyermekeit magas szinten nevelni és ideje is lesz bőségesen erre. Abban a korban is anyák élnek majd, nem szülőautomaták, akik együtt kívánnak élni gyermekeikkel és figyelemmel akarják kísérni emberré fejlődésüket. Az anyai szeretet mélyen gyökerező alapvető érzését nem lehet senkinek sem kiiktatni. A természetben nem lehet erőszakot tenni.

Összegezve: A család nem szűnik meg a kommunista társadalomban, csak tartalmában, formájában megtisztul. Persze konfliktusok ott is lesznek, de ez az alapvető tényen nem változtat: az a társadalom sem lesz individuumok matematikai öszszege. S amennyire helyes volt a probléma felvetése, annyira más úton kell elindulnia a tervezésnek. S ez nem konzervatívizmus, hanem az ember és a természeti törvények viszonyának kérdése.

Hernádi Tibor

Az „Életforma — lakáskérdés c. cikkhez

Örömmel olvastam a Jászkunság legutóbbi számában, hogy a lap teret ad Ferenczy Károly „Életforma—lakáskérdés” című vitaindító cikkéhez szánt hozzászólásoknak. Annál dicséretesebb ez, mert a „Valóság”-ban, ahol az eredeti cikk megjelent, ez idáig még egyetlen hozzászólást sem olvashattunk. Az a rendkívüli gondo-

latgazdagság pedig, mellyel Ferenczy Károly a témával foglalkozik, megérdemli, hogy kellő figyelemre méltassuk. De éppen a téma sokrétűsége nagyobb terjedelmet igényelne, ha minden részletével kívánnánk foglalkozni, éppen ezért ezúttal csak néhány, általam különösen érdekesnek és lényegesnek tartott, kérdésre szorítkozom.

Előre bocsátom: a szerző érvelésével, mellyel jelenlegi életformánkat, és különösen annak változásait boncolgatja, egészében is, részleteiben is egyetérték. A jövő lakásformát illetően levont következtetései forradalmiak, amennyiben teljesen eltérnek az eddig világszerte használatos lakásformáktól, és nem is ezeknek továbbfejlesztését jelenti. Közömbös, hogy a gondolat Ferenczytól származik-e, vagy előtte már mások is felvetették. Mint minden új, forradalmi elgondolás méltán számíthat kora konzervatívjainak ellenkezésére, lekicsinylésére, sőt gúnyolódására. Dehát nem volt ez másként a maga idején a repülőgéppel, az űrrakétával vagy akár a mezőgazdaság kollektivizálásával sem. Az a körülmény, hogy sokan még utópiának tartanak egy számukra szokatlan és érthetetlen elgondolást, nem lehet ok arra, hogy ne foglalkozunk vele teljes komolysággal. És ne engedjük, hogy a remélhetőleg kibontakozó vita egyes erőltetetten kiragadott kérdésekre korlátozódjék a lényeg, a KOM-KOLL házak problémája helyett. Mert éppen a cikk már említett gondolatgazdagsága ennek veszélyét is magában rejtí.

Azzal az esetleges ellenvetéssel, hogy a jelenlegi nagyon lakásínséges időkben miért foglalkozunk a csak távolabbi jövőben megvalósuló életforma lakáviszonyaival, könnyen végezhetünk: most épülő lakásaink várható élettartama 50-100 év. Részben tapasztalatainkból, részben a távlati tervek számadataiból tudjuk, hogy néhány évtizeden belül is milyen hatalmas változások történnek mindennapi életviszonyainkban. A fejlődés nem áll meg: az épülő szocializmusból felépült szocializmus, majd kommunizmus lesz végül, és megvalósul a „kinek-kinek szükségletei szerint” elv. És ennek megvalósulása sem utópia, bár lehet, hogy kortársaink közül egyesek nem tartják kívánatosnak megvalósulását, következményeivel együtt. Mert ezen elosztási elv megvalósulásának igen messzemenő, ma még sok tekintetben kiszámíthatatlan következményei lesznek mindennapi életünkre, egész életformánkra. Lakásépítésünknel a jelen és a kissé távolabbi jövő kapcsolatba kerül egymással.

További kérdés: Vajon a szerző által ajánlott KOM-KOLL-nak nevezett, szállodaszerű hiperluxus lakás jobban megfelel-e a mai fiatalabb generáció és a közeljövő emberének, mint mondjuk a legmodernebb kivitelben készülő családi lakások? Válaszunk: igen. A KOM-KOLL előnyeit a szerző részletesen felsorolja. A személyes A szektorra és a kommunális B szektorra való felosztást igen szerencsésnek tartjuk. A sokféle előny közül elég, ha a házimunka robotja alól való felszabadulást említjük meg. A kultúrált kommunista ember aligha igényli, hogy megnövekedett szabadidejét otthoni takarítással stb. töltse. Találko megállapítás az is, hogy tárgyaink lassanként eluralkodnak rajtunk, és oly bőségben állnak rendelkezésre, hogy tárolásuk, rendszerezésük mind nagyobb problémát okoz. Saját tapasztalatom, hogy némely ritkán használatos tárgy inkább megvettem, ha szükség volt rá, minthogy nekiálljak keresni, pedig tudtam, hogy valahol van otthon. A célszerűtlen díszítés azelőtt a gazdagság, az osztályhelyzet kifejezésére szolgált. Ennek maradványai ma is bőségesen megtalálhatók mindennapi életünkben, ruházódásunkban, stb. A fejlődés az ésszerűségnek és a célszerűségnek kedvez. Vonatkozik ez a lakásokra is.

A mainál sokkal bőségesebb lakáviszonyokat tételez fel az a terv, hogy minden felnőtt embernek egy különálló lakótérből és vízescsoportból álló A szektor álljon rendelkezésre. Ez a megoldás ellentét az eddig megszokott, családi használatra készült kislakásokkal, ahol szinte minden helyiséget közösen használnak a benne lakó különböző nemű és életkorú személyek. Szinte alig szorul bizonyításra, mennyivel jobban biztosítja a nyugalmat, a pihenést, mennyi surlódást küszöböl ki ez a megoldás.

Különösen szerencsésnek tartom a gyermekek elhelyezésére vonatkozó elképzelést. Olyan megoldás, melynél a gyermek szülei alatt egy fedél alatt, de mégis külön helyiségben, szakképzett nevelők felügyelete alatt kollektív nevelésben részesül, a legjobb, amit el lehet képzelni. Mert a helyi közelség miatt a szülő maga is felügyelhet

gyermekére, vele szoros érzelmi kapcsolatban élhet, és ha akar, naponta jelentős időt tölthetnek együtt. De a szülő, elsősorban az anya, nem rabja többé a gyermeknevelésnek. Nem beszélve arról, hogy a kollektív nevelés ily módon sokkal jobban közömbösítheti a szülői befolyást olyan esetekben, ha az a közösség nevelési céljaival ellentétes.

Külön foglalkozni kívánok Ferenczy Károly cikkének azzal a részével, melyben a családdal és az autarchiális családi háztartással foglalkozik. Érdekes – helytálló – fejtegetésének végén megállapítja, hogy változik, oldódik a családi életközösség, és ez magával vonja a házassági intézmény változását. E dologban vallott nézeteink feltétlenül befolyásolják a kialakítandó lakások beosztását, és a lakáskultúra ugyan csak visszahat a családi élet további alakulására. A KOM-KOLL rendszert azonban akkor is elfogadhatjuk, ha nem látjuk 30–50 évvel előre a család, a monogám házasság intézményének alakulását. De nézzük csak meg kissé közelebbről, hogyan is vélekedünk ma erről a kérdésről!

Több mint 100 éve ismert tény a család és a magántulajdon szoros kapcsolata, valamint az, hogy a monogám család is történelmi kategória. Fenntartása és védelme mégis inkább erkölcsi, mint gazdasági indokok alapján történik napjainkban, és az egész kérdéskomplexum az ún. kényes témák közé tartozik, valamint az egész „sexuális kérdés” is, amire az oly gyakran idézett szocialista, vagy pláne kommunista erkölcs még nem tudott megnyugtató választ adni. No, meg a nem is oly távoli kapitalista múltból is örököltünk jócskán erkölcsi elveket, melyek vallás erkölcsi hófehérségükből utóbb kezdenek kissé rózsaszínűvé válni. De nézzük meg, mit mondanak érvényes jogszabályaink?

Az Alkotmány védi a házasság és család intézményét. Ez a védelem azonban nem öncélú. A Családjogi törvény meg is mondja, hogy a törvény célja a gyermekek érdekeinek védelme, bár ugyanakkor hivatkozik a szocialista erkölcsi felfogásra is, melyről pontosabb meghatározást sajnos nem kapunk. Amennyiben a házasság védelmét a gyermekek érdekeinek védelmé-

vel magyarázzuk, helyes úton járunk. Vélágszerzte köztudott tény, hogy a bűnöző fiatalok szüleinek többsége nem él együtt. Jelenleg – megfelelő intézmények és anyagiak híján – a gyermekek nevelése nagy többségükben csakis a családon belül képzelhető el. A jövő fejlődési iránya azonban már adott. A szerző által javasolt megoldás – ha a gyermekek eltartásának anyagi terheit is a közösség veszi át – ezt az okot megszünteti. Nyitva a kérdés, hogy a gyermekneveléshez fűződő érdek és a ma még igen jelentős közös anyagi érdekek megszüntével lesz-e olyan összetartó erő, ami a monogám házasság intézményét mai formájában fenntartsa, és fűződik-e még akkor is közösségi érdek a támogatáshoz. Vagy pedig 2 ember szerelmi kapcsolata annyira magánügy lesz, mint ma pl. a barátság, és abba a közösség bele nem fog avatkozni, sem a kötésénél, sem a bontásánál, kivéve természetesen a születendő gyermekekről való közösségi gondoskodást. Említsük még meg az új Büntetőtörvénykönyvnek a „nemi erkölcs elleni bűntettek” című fejezetéhez fűzött miniszteri indokolást: „A férfi és a nő egymás közötti viszonylatában a szocialista felfogás a teljes egyenjogúságnak és a nemi élet kényszermentességének álláspontján van”. Minden esetre, ha a házasság intézményének szükségességéről beszélünk, nem téveszthetjük szem elől a következőket: a válások száma nálunk jelentősen növekszik, már ez évszázad eleje óta. Igaz, hogy a házasságok többsége most is élethossziglan tart, de ez nem változtat a tendencián. Másodsor nem hihetjük azt, hogy azok a házasságok, melyeket nem bontanak fel, betöltik minden esetben társadalmi rendeltetésüket. Csak, akik hivatásuknál fogva bepillantást nyerhetnek egyes házasságok magánügyeibe, tudhatják igazán, hogy az egyes ember szinte az élet semmilyen más területén nem lehet olyan megaláztatásoknak, kizsákmányolásnak, egyénisége gúzsbakötésének, néha testi bántalmazásnak kitéve, mint némely házasságon belül, melyet fel sem bontanak, de még csak a felek együttlakása sem szűnik meg valamilyen okból. És végül azt is tudomásul kell venni, hogy a fennálló mo-

hogám házasság a gyakorlatban nem is annyira monogámok, bár erről a statisztika nem szól, csak a vígjátékok és kabaré tréfák.

A szerző csak mellékesen említi, hogy a felépítendő SZOC-KOLL esetleg OTP kölcsön útján is megoldható. Ezt nem tartom célszerűnek. Az OTP akcióban való felépítésre legkevésbé sem alkalmas a SZOC-KOLL, vagy a KOM-KOLL! Az OTP által felépített házak, társasházak, személyi tulajdont képeznek, a tulajdonosnak pedig szinte korlátlan rendelkezési jogot biztosít a törvény lakrésze felett. – A KOM-KOLL rendszerben az élet jelentős része a kommunális helyiségekben folyik. Mi lenne például a garázda, részegeskedő lakóval? A tulajdonossal szemben alig lehet bármit is tenni. Vagy miképpen akadályoznák meg, hogy az 1 személyre szóló perszonális helyiségeket ne változtassák tömeglakássá, különböző családtagok, albérlők stb. bevonásával? Nemcsak hogy az OTP-rendszert nem tartjuk alkalmasnak, de még a rendes lakásrendelet alkalmazását sem, mert az is igen széleskörű rendelkezési jogot biztosít a lakáson, jelen esetben mondjuk a perszonális részen belül. Nem is szólva arról, hogy az OTP-rendszer által a személyi tulajdon erre az intézményre is kiterjedne, és a KOM-KOLL-ban lakhatás is bekerülne a család vagyongyűjtési törekvéseinek körébe, miként jelenleg a családi ház, és ez nem egyeztethető össze az intézmény kommunista jellegével.

Az egykor felépülő SZOC-KOLL, mint kísérleti intézmény, egyébként is nagy megterhelésnek lenne kitéve. Belső rendjét csakis a szállodai szabályokhoz hasonló rendszabályok biztosíthatják, melyek lehetőséget adnak a rendbontók eltávolítására. Természetesen az ott lakás biztonságát is biztosítani kell, felmondani csak annak lehessen, aki komolyabban vét a bentlakási szabályok ellen. Az első SZOC-KOLL lakóit az önként jelentkezők közül kellő gonddal kell kiválasztani. A jelentkezőknek vállalnia kell az ott lakással járó rendszabályokat, kellő öntudattal kell rendelkezniük. A kiválasztás alapja eleinte nem lehet a lakásra való ráutaltság foka.

Olyanok is kaphassanak lakást, akiknek van ugyan, de hajlandók azt felcserélni a SZOC-KOLL-lal.

Végül, az elméleti megfontolásokon túl, a megvalósítást legjobban befolyásolhatja a kivitel gazdaságossága. Ez még bővebb magyarázatra szorul. Megfelelő számításoknak kell rendelkezésre állni ahhoz, hogy tisztán lássuk, milyen megtakarítást, vagy többletkiadást jelent a népgazdaságnak a SZOC-KOLL vagy a KOM-KOLL. Természetesen nem csupán a szűkebb értelemben vett építési költségeket kell alapul venni, hanem – figyelemmel a KOM-KOLL sok irányú szükségletkielégítő funkcióját – mind ezen szükségleteknek a hagyományos módon való kielégítésével járó költségeit is, beleértve a városi közlekedésben mutatkozó esetleges megtakarításokat is. Meg kell határozni az egyes apartementok méreteit is, valamint azok berendezéseit. Takarékosági szempontokból túlságosan kicsire méretezett A szektor nem volna előnyös, a túl kicsi szoba pszichikailag sem kedvező lakója számára. A lehetőségek határain belül figyelembe veendő, hogy a fokozatosan növekvő szabadidővel rendelkező ember racionális életberendezése mellett, vagy éppen ennek belső egyensúlyozásaképpen továbbra is fog irracionális szórakozásoknak hódolni, melyek egyike-másika mégis inkább az A szektoron belül bonyolódik le, pl. apróbb holmik gyűjtése, kisebb saját könyvtár, stb.

A kommunista társadalom a tömegek minden igényét sokkal magasabb szinten elégíti ki, mint a legfejlettebb kapitalista társadalom. Így lesz ez a lakáskultúrával is, ahol a kommunista jövő alapjait már most rakjuk le. Éppen ezért a jelen szorongató szükségletei, gazdasági szükségmegoldásai sem feledtethetik velünk ennek a jövőnek perspektíváit, és gazdasági lehetőségeinkhez képest azon már most is munkálkodnunk kell. E vitának pedig az lehet a célja és értelme, ha a szükségképpen meglévő gazdasági korlátok mellett legalább az ugyancsak meglévő ideológiai korlátok ledöntését előmozdítja.

Dr. Tettey Emil